

Застраховането на екологични рискове в системата от механизми за управление на качеството на околната среда

Ирена Мишева*

Резюме: В статията се очертава необходимостта от избор на подходяща комбинация от мероприятия за управление на качеството на околната среда. Отстоява се тезата, че застраховането на екологични рискове е основен и ефективен механизъм за компенсиране на загубите в резултат от замърсяване на околната среда. В тази връзка се извежда мястото на екологичното застраховане сред останалите механизми за опазване на околната среда. Обосновава се ролята на застраховането на рискове с техногенен характер в развитието на широкообхватната екологична политика на страната.

Ключови думи: застраховане на екологични рискове, управление на екологични рискове, екологична политика, застрахователна премия, отговорност срещу замърсяване на околната среда.

JEL: G22; Q59.

Увод

Изучаването на фундаменталните механизми, регулиращи влиянието на вредните вещества върху състоянието на околната среда, позволява да се направи точна оценка на екологичните рискове с техногенен характер. Осъществяването на адекватна количествена оценка на риска

* Ирена Мишева е доктор по икономика, доцент в катедра „Човешки ресурси и социална защита“ на УНСС, e-mail: ir.misheva@unwe.bg.

от замърсяване на околната среда се явява основна предпоставка за екологичната безопасност в обществото.

През последното десетилетие, екологичните аспекти, свързани с опазване на околната среда, все повече се внедряват в икономическите механизми, определящи устойчивото развитие на страните от ЕС.

Сред икономическите лостове, като превенция, регулиране, мониторинг и контрол върху вредите в резултат от аварии и природни катастрофи, основен механизъм за преразпределяне на отговорността при компенсиране на загубите в резултат от замърсяване на околната среда, се явява екологичното застраховане.¹ В този смисъл, акцентът на настоящата статия се поставя върху разглеждането на **два основни въпроса:** *първо*, да се изведе мястото на застраховането на екологични рискове сред системата от механизми за управление на качеството на околната среда и *второ*, да се обоснове неговата роля във финансирането на екологичната политика на България.

1. Място на застраховането на екологични рискове сред системата от механизми за управление на качеството на околната среда

¹ В изследването приемаме понятията „застраховане на екологични рискове“ и „екологично застраховане“ да се тълкуват като синоними. Въпреки, че второто понятие не е съвсем точно стилово, ние го използваме в текста поради факта, че се е наложило в литературата.

Устойчивото развитие на една природо-антропогенна система включва три съставни подсистеми – екологическа, икономическа и социална. Граничните области на взаимодействие между компонентите са: еколого-икономическа, еколого-социална, еколого-политическа области, които образуват собствени природо-техногенни подсистеми (Башкин, 2007, с. 307-308).

Взаимоотношението между екологията и икономиката намира израз в двустранната връзка, която се поражда между тях. Тази връзка проличава при осъществяване на производствената дейност в различните отрасли на икономиката и влиянието ѝ върху околната среда, от една страна и от друга – във влиянието на околната среда върху състоянието на производствените обекти. Въпреки различията между двете области на знанието „икономика“ и „екология“, взаимодействието между тях се проявява като един обективно протичащ процес.

В тази взаимовръзка място намира екологичното застраховане, което изравнява случайните отклонения в икономиката на страната и позволява нормалното осъществяване на производствения процес в отделните отрасли. По този начин, „застрахователните компании влияят върху цялостното финансово развитие и могат да се окажат пряко и позитивно свързани с динамиката на реалната икономика“ (Стамев, 2009, с. 82).

Предпоставка за развитие на екологичното застраховане е необходимостта от привличане на финансови средства извън държавния бюджет. Друга предпоставка е използването на предимствата на публично-частното партньорство във връзка с осигуряването на средства за застрахователна защита срещу рискове с техногенен характер. Третата съществена предпоставка за развитие на екологичното застраховане е по линия на съзастраховането и презастраховането.

От теорията и практиката са известни **екологичните механизми** за управление на качеството на околната среда и те са следните:

- екологическа подкрепа (съпровождане) на инвестиционния процес;
- инвестиции в мероприятия по опазване на околната среда;
- екологически одит;
- екологични плащания;
- екологически сертификати и лицензиране;
- екологическо застраховане;
- екологическо данъчно облагане;
- екологични глоби.

Икономическите различия на европейските страни определят спецификата на инвестиционната им политика по отношение на посочените екологични механизми. Всяка страна в Европа разработва собствена независима система на екологическо данъчно облагане. Продължителното отсъствие на споразумения между страните в тази област на европейско равнище определя разликите между националните системи за екологични такси. Идеята е, началото да се постави с процеса по хармонизиране на тези системи в ЕС. Така например, Холандия и Скандинавските страни постигат най-голям напредък в прилагането на екологична данъчна политика. Днес, при решаването на проблемите, свързани с околната среда се прилага значителен набор от инструменти, чийто брой непрекъснато се увеличава. В контекста на съвременните социални и икономически процеси, тези инструменти стават все по-значими. Преобладаващата част от европейските страни налагат на стопанските единици екологични данъци и такси за опазване на околната среда (Великова, 2005).

Управлението на качеството на околната среда изисква и използването на съответните **икономически механизми**. С тяхното прилагане се постига ограничаване на замърсяването на околната среда, чрез намаляване на вредните емисии посред-

Управление на ресурси и разходи

ством обвързване на частни и обществени разходи и включването им в цената на готовата продукция.

От чуждия опит на редица страни са известни широк кръг от икономически инструменти, прилагани във връзка с опазването на околната среда, например, „меки“ инструменти, които позволяват по-голяма гъвкавост на замърсителя при постигане на определена екологична цел или „твърди“, които се доближават до традиционните контролно-забранителни инструменти.

В тази връзка, нараства необходимостта от използване на финансови механизми за предупреждаване и гарантиране възмездяването на причинените загуби в съответствие с принципа „замърсителят плаща“. Друго обстоятелство се явява фактът, че в хода на осъществяване на пазарните реформи в икономиката на страните „набира сила процеса на прилагане на застраховането на екологичните рискове в сферата на опазване на околната среда, наред с административните и икономически методи за регулиране“ (Коваленко и др., 2013, с. 55).

В специалната литература икономическите инструменти се класифицират в три групи: финансови, ценови и пазарни.

Финансовите инструменти служат за акумулиране и натрупване на парични средства от постъпленията от екологични данъци, такси, санкции, неустойки по гаранции и пр. Някои страни вече дават пример за провеждане на т. нар. зелени данъчни реформи, без „да се увеличава общото данъчно бреме и да се влияе на бюджетното равновесие“. Целта е с увеличаване на екологичните данъци да се намаляват данъците върху личните доходи на работещите и данъка върху корпоративната печалба на фирмите. Този подход едновременно стимулира производството, заетостта и опазването на околната среда.

Въпреки това, обаче, тълкуването на значението на т. нар. зелени данъци в различните страни не е еднозначно. Основният проблем пред държавите от ЕС по време на

„зелената“ данъчна реформа е възможното намаляване на конкурентоспособността на някои сектори на националната икономика на световния пазар, доколкото плащането на „зелени“ данъци е свързано с използването на енергоносители и с транспорта. Поради тази причина, редица промишлени отрасли (по-специално енергоемките производства) се противопоставят на въвеждането на екологични данъци, което увеличава възможността за прехвърляне на икономическа активност на много компании в страни, където не съществуват такива данъци. В развитите европейски държави приходите от „зелени“ данъци варират между 5 и 10% от всички приходи от данъци (Великова, 2005).

Санкциите, са финансов инструмент, който се налага при замърсяване на околната среда над допустимите норми. Според ЗООС в България, размерът на санкциите е пропорционален на нивото на замърсяване на околната среда. Приходите от санкциите у нас се разпределят като 80% отиват в съответните общински бюджети и 20% в ПУДООС.

Според българското законодателство, в областта на опазването на околната среда са въведени редица такси, като: такса за управление на отпадъците; такси върху течните горива; потребителски такси за битови отпадъци, канализация и пречистване на водата; такси за ползване на природните ресурси; концесионни такси, свързани с опазване на околната среда от страна на концесионерите и пр.

Ценовите инструменти налагат включването на всички разходи по опазване на околната среда в цената на крайния продукт. Тук въпросът опира до възможността за намаляване на конкурентоспособността на производителите поради увеличаване на цените. От гл. т. на рисковия мениджмънт на предприятията и фирмите, следва да се намери подходящата комбинация от мероприятия за снижаване на екологичния риск. Такива мероприятия могат да бъдат: превантивните и ограничителните мерки

за борба с риска, създаването на фондове за самофинансиране на загубите и заделяне на средства за застрахователна защита. Практиката показва, че едно от най-ефективните мероприятия, което запазва конкурентоспособността на стопанските субекти е застраховането. Заделянето на средства за застрахователни премии се явява „относително малък, но сигурен разход, който служи за покриване на една евентуална, голяма бъдеща щета“ и в същото време не се отразява на цената на продукцията (Драганов и др., 1993, с. 158). Чрез рационалното съчетаване на превенцията със застраховането в стратегията за сигурност се подобрява рисковата ситуация на фирмите и се увеличава възможността за отпадане на наложените екологични данъци и такси.

Пазарните инструменти стимулират производителите и потребителите към ефективно използване на природните ресурси. Усъвършенстването на системата за екологични плащания и внедряване на иновационните технологии, свързани с опазване на околната среда, следва да доведе до снижаване на размера на екологичните плащания и до увеличаване на пазарните позиции на предприятията и фирмите.

Правните механизми за управление на качеството на околната среда са свързани „с приемането на нормативно-правни актове, не толкова утвърждаващи принципа „замърсителят плаща“, но и изискващи от субектите, осъществяващи опасни дейности, финансови гаранции в случай на причиняване на вреда на околната среда, включително използване на механизма на застрахователна защита“ (Коваленко и др., 2013, с. 55).

Според международното право действат общи принципи, които са регулатор на правоотношенията в сферата на опазването и рационалното използване на околната среда. Успоредно с това, международното екологично право има свои специални принципи, които са следните (Раянова, 2010, с. 117):

- принцип за общо достояние на човечеството;
- свобода на изследванията и използването на околната среда;
- рационално използване на околната среда;
- опазване от замърсяване на околната среда;
- международно сътрудничество в областта на опазването на околната среда;
- международна отговорност при опазването на околната среда.

От специалната литература е известна и друга класификация на общопризнатите специални принципи на международното екологично право, а именно (Раянова, 2010, с. 122):

1. Принцип на суверенитет на държавите над техните природни ресурси;
2. Принцип на рационално използване на природните ресурси;
3. Принцип на опазване на околната среда от замърсяване;
4. Принцип на международно сътрудничество в областта на опазването на околната среда;
5. Принцип за непричиняване на вреда на околната среда извън пределите на националната юрисдикция;
6. Принцип на международната отговорност за екологични правонарушения;
7. Принцип на опазване и възстановяване на околната среда;
8. Принцип на правото на човека на благоприятна околна среда;
9. Принцип за екологичната безопасност;
10. Принцип за устойчивото развитие.

Екологичното законодателство включва международни конвенции и споразумения, национални закони и подзаконови актове, в които се регламентират изискванията към гражданите, фирмите и обществото във връзка с ползването на околната среда и се установяват санкции за тяхното нарушаване. В тази насока, правните норми на ЕС в областта на опазването на околната среда са свързани със създаването на (Бонева):

Управление на ресурси и разходи

- рамкови директиви;
- директиви;
- решения и препоръки.

Хармонизирането на екологичното законодателство в страните-членки на ЕС, определя трансформирането на рамковите директиви, директивите и нормативите в националните закони и подзаконови актове.

В България през последното десетилетие успешно се осъществява процеса на хармонизация на нашето законодателство с европейското право в областта на управлението на качеството на околната среда. Значителен принос в процеса по привеждането на българската нормативна уредба в съответствие с европейските изисквания е приемането на Закона за опазване на околната среда (ЗООС) през 2002 г. Този закон е рамков и е свързан с прилагането на европейските директиви в нашата страна. ЗООС урежда превантивния контрол на предприятията във връзка с управление на качеството на околната среда и се осъществява в следните няколко аспекта (Бонева):

- екологична оценка на планове и програми за развитие;
- реструктуриране и ликвидация;
- оценка за въздействие на инвестиционни проекти върху околната среда;
- издаване на интегрирани разрешителни за превенция, ограничаване и контрол на промишленото замърсяване и екологични одити на действащите предприятия.

Според чл. 69 от ЗООС, при увреждане или замърсяване на околната среда над допустимите норми и/или при неспазване на определените емисионни норми и ограничения на едноличните търговци и на юридическите лица се налагат санкции, чиито вид и размер се определят с наказателното постановление.

В контекста на нормативната уредба във връзка с опазването на околната среда у нас, следва да се посочат още: Законът за защитените територии, Законът за биологичното разнообразие, Законът за защита

от вредното въздействие на химичните вещества и смеси, Законът за чистотата на атмосферния въздух, Законът за водите, Законът за местните данъци и такси, Наредбата за изискванията за третиране и транспортиране на производствени и опасни отпадъци и пр.

На база казаното дотук, могат да се очертаят някои изводи. Спецификата и значението на застраховането на екологични рискове в провеждането на екологичната политика на страната, определят неговото място едновременно в групата на икономическите, екологичните и правните механизми за управление на качеството на околната среда. Застраховането, се явява не само икономически, но и „много силен политически инструмент“ за решаване на въпроси, свързани с опазване на околната среда, който обаче следва да се комбинира с други програми. В тази връзка, „много ясно се очертава необходимостта от преосмисляне ролята на публичния и частния сектор“ в стремежа към справяне с екологичните рискове (Freeman, Paul, K. and Howard Kunreuther, 2003, p. 37-38).

2. Роля на застраховането на екологични рискове във финансирането на екологичната политика на България

Застраховането на екологични рискове следва да се разглежда като елемент от екологичната политика на страната. Ползите от прилагането на екологичното застраховане в сферата на природоползването и производствената дейност в различните отрасли на икономика могат да се търсят в различни *насоки*, като: обезпечаване на екологична безопасност на предприятията с опасно производство; превенция, ограничаване и възмездяване на загубите в резултат от екологични рискове; защита правата на човека за живот в благоприятна околна среда.

Екологичната политика на България се осъществява в съответствие с основните принципи на екологичната политика на ЕС. Те са следните:

1. Принцип на опазването;
2. Принцип на превантивността;
3. Принцип „замърсителят плаща“;
4. Принцип на минимизирането;
5. Принцип „устойчиво и високо ниво на защита“;
6. Принцип на субсидираност (принцип на допълването);
7. Принцип на интегрирането.

Екологичната политика на ЕС цели съвместно развитие на пазарните икономики на страните-членки и опазване на околната среда. Правна основа на екологичната политика на ЕО е Договорът на ЕС от Маастрихт, който включва опазването на околната среда, като една от целите на Съюза.

В исторически аспект, положителен момент в процеса по опазване на околната среда се явява подписването на Рамковата конвенция на ООН от около 200 страни във връзка с изменението на климата (подписана през юни 1992 г. и влиза в сила през март 1994 г.). В края на 1997 г. е приет широко известният Протокол от Киото, на проведената конференция в Япония, уреждащ задълженията на развитите страни и страните в преход към пазарна икономика относно количествена оценка, ограничаване и снижаване на парниковите газове в атмосферата. Нашата страна ратифицира през 2002 г. Протокола от Киото и се присъединява към усилията на световната общественост за решаване на проблемите относно промените в климата. С това ратифициране България се задължава да намали емисиите на парникови газове с 8%.

Днес икономическите инструменти за опазване на околната среда се приемат от всички европейски страни, но в различна и все още ограничена степен. Някои държави едностранно реализират редица активни

инициативи на екологичната политика. При това, голяма част от страните в ЕС приемат, както данъчни, така и други мерки (Великова, 2005).

През последните години остро се поставя въпроса и за промени в застрахователната правна уредба, респ. за унифициране на застрахователните условия, позволяващи възмездяване на трансгранични загуби, причинени от осъществяване на екологични рискове. Хармонизирането на застрахователното законодателство на страните-членки на ЕС се базира на внедряването на икономически методи за регулиране в областта на опазване на околната среда, в т. ч. прилагане на екологичното застраховане. Основните *направления* за сближаване на националните законодателства по линия на застраховането на екологични рискове са следните (Коваленко и др., 2013, с. 55.):

- обмен на правна информация;
- подготовка и приемане на законодателни актове;
- научни разработки и обсъждания;
- прилагане на способности за преодоляване на правните различия.

От теорията и практиката са известни два подхода за финансиране на екологичната политика в България, а именно:

- централизирано финансиране (финансиране на мероприятията и тяхното управление от държавния бюджет);
- прехвърляне на отговорността за разходите по опазване на околната среда върху стопанските субекти.

За поддържане на устойчиво развитие на околната среда у нас, се приема (според приетите програми за опазване на околната среда) финансирането на разходите да бъде около 3-5% от годишния БВП на страната.

Финансовите ресурси, предназначени за осъществяване на екологичната политика на страната, са необходим елемент в системата от дейности и мероприятия по управление на качеството на околната

Управление на ресурси и разходи

среда. Многообразието от източници и начини за финансиране на мерките, свързани с екологичната безопасност се определя от необходимостта за осигуряване на подходяща природна среда за живот на хората и биологичното разнообразие.

Реализирането на екологичната политика в България се осъществява чрез финансиране на дейности по опазване на околната среда от редица национални и международни източници. Те са следните:

- Републикански бюджет;
- Предприемие за управление на дейностите по опазване на околната среда;
- Национален доверителен екофонд;
- Споразумения за двустранно сътрудничество;
- Фондове на Европейския съюз;
- Национална стратегическа референтна рамка;
- Оперативни програми на Европейския съюз;
- Международни организации и финансови институции.

В така представените източници за финансиране на екологичната политика в България не става ясно обаче, къде е мястото на екологичното застраховане и може ли то да се разглежда като източник за финансиране? Друг въпрос, който следва да се постави е: ако отговорът на предходния въпрос е „да“, то какъв точно източник на финансиране е екологичното застраховане – пряк или косвен?

В нашата специална литература липсва тълкуване на поставените въпроси. Считаме, че застраховането на екологични рискове не само участва във финансирането на екологичната политика на България, но играе и определена роля в процеса по опазване на околната среда. Аргументите за очертавания извод са следните:

Първо. Като елемент от екологичната политика на страната, застраховането на екологични рискове, следва да се разглежда и като източник на нейното финансиране, наред с другите източници. Според крите-

рия „собственост на финансовите ресурси“ екологичното застраховане се отнася към частното финансиране, респ. целенасочено се заделят финансови средства от потребителите на застрахователна защита, които се внасят в специализиран субект – застрахователно дружество за организиране, управление и разпределение между участниците в застрахователната съвкупност.

Второ. Според организационно-правната форма на застрахователния договор, респ. според вида на застраховката, заделянето на средства може да бъде по доброволен принцип или по линия на задължителното застраховане. За разлика от редица страни, в които се предлага задължително застраховане на отговорността на юридически лица в резултат от замърсяване на околната среда, в България все още всички застрахователни продукти от клона „Екологично застраховане“ се предлагат на доброволна основа.

Трето. Екологичното застраховане следва да се разглежда като *индиректен начин* за финансиране на екологичната политика на страната, което произтича от неговите особености, например:

- Екологичното застраховане съдейства по косвен път за устойчивото развитие на икономиката, чрез изравняване на случайните отклонения в нея и за опазване на околната среда;
- Екологичното застраховане се отнася към индиректното финансиране, тъй като чрез него се набират средства от застрахователни вноски за покриване на имуществени и неимуществени вреди на застрахованите лица в резултат от проявление на екологични рискове с техногенен характер;
- Екологичното застраховане се отнася към индиректното финансиране и по пътя на заделянето на средства от работодателите и застраховането на тяхната отговорност срещу производствени аварии в полза на работниците и

Управление на ресурси и разходи

служителите в предприятията и фирмите с опасно производство;

- Екологичното застраховане се разглежда като индиректно финансиране на екологичната политика на България, по линия на застраховането на отговорността на стопански субекти с повишен риск, чиито финансови средства за застраховане се заделят за един бъдещ период, с оглед компенсирание на загуби на трети лица, потърпевши от евентуално замърсяване на околната среда.

Четвърто. По линия на екологичното застраховане финансирането на екологичната политика на страната може да се извършва и по *директен начин*. Става въпрос за заделяне на средства от застрахователните дружества, практикуващи екологично застраховане, предназначени за:

- пряко финансиране на превантивни мероприятия за снижаване на вероятността от проявление на рискове с техногенен характер, с цел опазване не само на застрахованите, но и на незастрахованите лица;
- подпомагане на рисковия мениджмънт на предприятията и фирмите по линия на сервизната дейност на застрахователя;
- пряко дарителство на средства за научни и лабораторни изследвания във връзка с опазването на околната среда;
- осъществяване на мероприятия на публичната политика на застрахователите, като: участия на застрахователни мениджъри в конференции, пресконференции и симпозиуми по проблемите на екологичната безопасност и опазването на околната среда; провеждане на мероприятия, насочени към повишаване на правната, застрахователната и екологичната култура на населението и други.

Пето. Състоянието на екологичното застраховане като източник на финансиране зависи от състоянието на обществения (държавния) сектор „Опазване на околната среда“. В настоящия момент, в Бълга-

Застраховане

рия все още се разчита на общественото финансиране и на международни източници. Непрекъснатото увеличаване на разходите по опазване на околната среда обаче ще бъде предпоставка за развитие на екологичното застраховане и за нарастване на неговото значение като източник за финансиране на националната политика по опазване на околната среда.

Заключение

Управлението на екологичните рискове е „особено предизвикателство, защото те са обикновено събития с ниска вероятност на проявление, но с тежки последици в резултат от тяхното реализиране. Така например, техногенните рискове като химическите аварии, могат да имат неблагоприятен ефект върху околната среда и да причинят здравословни проблеми на хората (Freeman et al., 2003, p. 2).

Чуждият опит на европейските страни показва използването на широка палитра от методи за контрол върху опазването на околната среда. Анализът на ефективността на тези методи в контекста на системата от механизми за управление на качеството на околната среда, следва да бъде положителен пример за подобряване екологичната политика в България. Нарастващата роля на екологичното застраховане в опазването на околната среда трябва да провокира застрахователите към полагане на усилия за усъвършенстване на застрахователната защита и за стимулиране на потребителското търсене на националния застрахователен пазар.

Цитирани източници:

Башкин, В. Н., 2007. Экологические риски: расчет, управление, страхование. Учеб. пособие. Москва, изд. „Высшая школа“, с. 307-308.

(Bashkin, V. N., 2007. Jekologicheskie riski: raschet, upravlenie, strahovanie. Ucheb. posobie. Moscow, izd. „Vysshaja shkola“, s. 307-308)

Управление на ресурси и разходи

Бонева, С., 2008. Хармонизиране на българското законодателство в областта на околната среда с европейското екологично право, http://www.sustz.com/Proceeding08/Papers/EDUCATION/Bone-va_Svetla_2.pdf.

(Boneva, S., 2008. Harmonizirane na balgarskoto zakonodatelstvo v oblastta na okolnata sreda s evropeyskoto ekologichno pravo, http://www.sustz.com/Proceeding08/Papers/EDUCATION/Bone-va_Svetla_2.pdf)

Великова, Е., Е., 2005. Финансовы инструменти реализации экологической политики в Европе, <http://www.ieay.ru/nauka-v-ieau/nauchnye-trudy-ieau/finansovye-problemy-ozdorovleniya-ekono-miki-gosudarstva-i-predpriyatij-v-rynochnyh-usloviyah-ch.2-2005/velikova-e.e.-finansovye-instrumenty-realizacii-ekologicheskoy-politiki-v-evrope/?wb=on>.

(Velikova, E., E., 2005. Finansovye instrumenty realizacii jekologicheskoy politiki v Evrope, <http://www.ieay.ru/nauka-v-ieau/nauchnye-trudy-ieau/finansovye-problemy-ozdorovleniya-ekono-miki-gosudarstva-i-predpriyatij-v-rynochnyh-usloviyah-ch.2-2005/velikova-e.e.-finansovye-instrumenty-realizacii-ekologicheskoy-politiki-v-evrope/?wb=on>.)

Драганов, Хр., К. Каменов и Б. Илиев, 1993. Управление на риска във фирмата. Свищов, АИ „Ценов“, с. 158.

(Draganov, Hr., K. Kamenov i B. Iliev, 1993. Upravlenie na riska vav firmata. Svishtov, AI „Tsenov“,s. 158)

Закон за биологичното разнообразие. Обн. ДВ, бр. 77 от 09. 08. 2002 г., изм. и доп., в сила от 26.07.2013 г.

(Zakon za biologichnoto raznoobrazie. Obn. DV, br. 77 ot 09. 08. 2002, izm. i dop. 26.07.2013 g.)

Закон за водите. В сила от 28.01.2000 г., изм. и доп., ДВ, бр. 17 от 6 март 2015 г.

(Zakon za vodite. V sila ot 28.01.2000, izm. i dop., br. 17 of 6 mart 2015 g.)

Закон за защита от вредното въздействие на химичните вещества и смеси. В сила от 05.02.2002 г. и изм. ДВ, бр. 63 от 13 август 2010 г.

(Zakon za zashtita ot vrednoto vazdeystvie na himichnite veshtestva i smesi. V sila ot 05.02.2002 g. i izm. DV, br. 63 of 13 avgust 2010 g.)

Закон за защитените територии, обн. ДВ, бр. 133 от 11.11.1998 г, изм. и доп., в сила от 26.07.2013 г.

(Zakon za zashtitenite teritorii, obn. DV. Br. 133 ot 11.11.1998 g., izm. i dop., v sila ot 26.07.2013 g.)

Закон за опазване на околната среда. Обн. ДВ, бр. 91 от 25.09.2002 г., попр., изм. и доп., в сила от 28.11.2014 г.

(Zakon za opazvane na okolnata sreda. Obn.DV, br. 91 ot 25.09.2002 g., popr., izm. i dop., v sila ot 28.11.2014 g.)

Закон за местните данъци и такси. В сила от 01.01.1998 г., изм. и доп., ДВ, бр. 105 от 19 декември 2014 г.

(Zakon za mestnite danatsi i taksi. V sila ot 01.01.1998 g., izm. i dop., DV, br. 105 ot 19 dekemvri 2014 g.)

Закон за чистотата на атмосферния въздух. В сила от 29.06.1996 г., изм. и доп., ДВ, бр. 102 от 21 декември 2012 г.

(Zakon za chistotata na atmosfernia vazduh. V sila ot 29.06.1996 g., izm. i dop., DV, br. 102 ot 21 dekemvri 2012 g.)

Наредба за изискванията за третиране и транспортиране на производствени и опасни отпадъци, приета с ПМС № 53/19.03.1999 г. Обн. ДВ, бр.29 от 30 март 1999 г.

(Naredba za iziskvaniata za tretirane i transportirane na proizvodstveni i opasni otpadatsi, prieta s PMS No. 53/19.03.1999 g. Obn. DV, br. 29 ot 30 mart 1999 g.)

Коваленко, Н., Вл. и И. Яжлев, 2013. Могельное законодательство стран СНГ об эко-

логическом страховании. *Страховое дело*, июль 2013, с. 55.

(Kovalenko, N., VI., I. Yazhlev, 2013. Modelnoe zakonodatelstvo stran SNG ob jekologicheskom strahovanii. *Strahovoe delo*, July 2013, s. 55)

Раянова, Кр., 2010. Принципи на международното екологично право. Научни трудове на Русенския университет, том 49, серия 7, 2010, с. 117; 122.

(Rayanova, Kr., 2010. Printsipi na mezhdunarodnoto ekologichno pravo. Nauchni trudove na Rusenskiya universitet, vol. 49, series 7, 2010, s. 117; 122)

Статев, Ст., 2009. Небанковите финансови институции в България: размер, динамика, относителна значимост. *Финанси*, № 2-3, 2009, с. 82.

(Statev, St., 2009. Nebankovite finansovi institutsii v Bulgaria: razmer, dinamika, odnositelna znachimost. *Finansi*, No. 2-3, 2009, s. 82)

Monti, Alberto. Environmental risks and insurance (a comparative analysis of the role of insurance in the management of environment-related risks), <http://www.oecd.org/finance/financial-markets/1939368.pdf>.

Freeman, Paul, K. and Howard Kunreuther, 2003. Managing Environmental Risk Through Insurance. *International Yearbook of Environmental and Resource Economics*, ed by Henk Folmer and Tom Tietenberg, Edward Elgar Publishing Ltd, pp. 2; 37-38.

Zola, J., A. Henry, B. Hardin and St. P. Nassi, 2012. Emerging Environmental Risks Under Traditional and Specialty Lines Insurance. ABA Section of Litigation Insurance Coverage Litigation Committee CLE Seminar, March 1-3, 2012: The New Generation of Environmental Claims.

<http://www.ecofondbg.org>.

<http://www.moew.government.bg>.